

Mikszath Kalman

Beszterce ostroma

Mikszath Kalman
Beszterce ostroma

http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=21102678

Содержание

BEVEZETÉS	4
ELSŐ RÉSZ	7
Конец ознакомительного фрагмента.	64

Mikszáth Kálmán

BESZTERCE OSTROMA

BEVEZETÉS

Eszkendők sora óta együtt szoktam vacsorálni az István főherceg vendéglőben az én igen t. barátommal, gróf Pongrácz Károly képviselővel és tábornokkal. A hosszú téli estéken sokszor csak ketten ülünk a szokott asztalnál, lenge fátyol alatt, amely szivarjaink füstjéből szövődik, s ha már kifogyott az aktuális beszélgetési anyag, szívesen csúszunk kijebb a jelentől, az élményekben, színekben duzzadó múlt felé. Egymást ilyenkor szinte nem is látjuk, hanem csak a múltat.

Sok, sok év alatt egyszer is, másszor is főlemlegette Pongrácz István grófot, az ő vitézi cselekedeteit, hadjáratát, egész excentrikus lényét. Rokonok jöttek az asztalhoz; azok ismét új meg új vonást fedtek fel előttem Pongrácz Istvánról. Egy napon rájöttem, hogy a megboldogult gróffal magam is találkoztam volt egy ízben, láttam szemtől szembe és beszéltem vele. Most már érdekelni kezdett az alak, a megírás szempontjából. Kérdezősködtem utána, fürkésztem lelkének rugóit; akik őt közelebbről ismerték, mind azt mondták:

– István grófnak volt esze, de nem sok, ambíciója is volt, de sok; szerepelni akart mindenáron, de látta, hogy mint okos ember

nem szerepelhet, megpróbálta tehát mint bolond ember.

Ebben igen sok ráció van. Nálunk a buták és okos emberek egyaránt akarnak szerepelni. Roppant konkurencia van. István gróf a hálásabb térre vetette magát; beállott bolondnak. S itt gyönyörűen hagyták nagyra nőni, nem előlgetett senkinek.

A Pongrácz-család története tele van középkori fényvel, ragyogással. Szentmiklósi Pongrácz, kinek fejedelmek voltak adófizetői, Pongrácz Péter, a legszebb magyar levente, ki iránt egy királyné gerjedt boldogtalan szerelemre, a nagypallosú Pál, török fejek lekaszabolója, megannyi vitéz ős, annyi délceg Pongrácz-kisasszony, harmatos arcú, tollas kalapú, aranyos cipellőjű, nagy történelmi alakok anyái később, fehér ruhás várkísértetek a legkésőbb...

Olyan ez a családi történelem, mint egy mélységes tó. Aki belenéz, aki belemereng, ha nincs erős feje, megszedül. És István grófnak nem volt erős feje, és nagyon mélyen belenézett...

Elhatároztam, hogy egy elbeszélésre terjedő anyagot kiszakítok az életéből – mint mikor egy vég posztóból kihalás valaki egy mellényre valót.

Csak még az engedelmet kellett megnyernem a család tagjaitól, mert a történet igen friss, hőse nem por, még csak az első álmát alussza a varini sírboltban; még el sem száradtak a koszorúk, amikkel a koporsót befedték a temetés napján.

A család azon tagjai, akiknek szólottam, szívesen beleegyeztek, s mikor az volt a kérdés, hogy költött nevet adjak az elbeszélés hősének, így szólt Károly gróf, a legidősebb Pongrácz:

– Csak hadd legyen az ő valódi neve alatt. Ha ma felkelne a sírjából, ő maga örülne a legjobban, hogy a dolgot nyomtatva olvashatja. Hiszen alkalmasint valami effélére vágyott.

Így aztán, isten nevében, belekezdhetek ebbe a középkori történetbe, melynek egyes szereplői még ma, a XIX. század végén is élnek.

ELSŐ RÉSZ

ESTELLA

Az emberek igazságérzete nem áll valami kifejlett fokon. Ösmertem valaha egy öreg cincárt (görögöt), a Dugali bácsit, aki mikor a török-görög harcok epizódjait mesélték előtte, hogyan döfi le a török könyörtelenül a görögöt, ahol találja, elszörnyűködve pattant fel:

– Oh, a gaz pogány, a gaz pogány!

De mikor aztán az elbeszélő egy kanyarodással arra tért rá, hogy ha meg a görög fogja el a törököt, felkoncolja, olajba süti, szelíden morogta:

– Mit tudja tenni szegény!

(T.i. mit tudja tenni szegény görög! Hát persze olajba süti. Hiszen csak nem sütheti pampuskaszírba, szegény görög.)

Az emberek igazságérzete ilyen mindenütt, még a történelemírásnál is. A labanc-kuruc világ eseményei is ilyen kétféle igazságérzeten keresztülszűrve maradtak ránk. Nem feszegetjük hát azokat, nem is igen tartoznak a történetünkhöz.

Hanem az az egy bizonyos, hogy mikor a kurucok mind elfogytak, úgy gondolá a király Bécsben, hogy most már azokat is ki kellene irtani, akik csak ezután születhetnének. A király túlment a Herodes ideáin is. De mit tudta tenni szegény!

Meghozták az 1715:42. t.-cikket a várak ellen, lerontatni rendelvén azokat, mert úgy kell annak lenni, hogy a sasfészekek

szülik a sasokat. Hát ne legyenek saszészek. Nincs már a sasokra többé szükség, csak egy sas maradjon: az örökkévaló sas, a két fejével.

A várakat le kell rombolni, de... (ilyen »de« mindig van a magyar törvényekben s még ha nincsen, is megtalálják) de a kastélyok maradhatnak. Hát mármost mi történt? Hiszen világos. A várra azt mondták, hogy kastély és kegyelmet kapott, ha befolyásos famíliáé volt; a kastélyt pedig, föltéve, hogy gyámoltalan özvegy vagy árvák kezén lógott, megtették várnak és pusztulnia kellett.

Nedec vára is azon a címen menekült, hogy kastély. Igaz is, hogy nem fekszik hegyen, mogorva sziklán, hanem két hatalmas négyszögben terül el közönséges módon, mint egy óriási kaszárnya. Egyebekben valódi vár bástyákkal, felvonóhíddal, toronnyal, tömlöccel, kápolnával, földalatti utakkal, süllyesztőkkel. Még régi muskétás ágyú is volt hozzá vagy nyolc darab.

Ebben a várban lakott néhány év előtt (még tíz év előtt is) Pongrácz István.

Zsolna és Várna között fekszik a Semiramis-hegy, melyen valaha Ludmilla királyné, »a tót Semiramis« palotája állott. Utálatos, kopár hegy, kiélt, kifáradt, nem terem azon semmi élő növény, csak egy-egy szál árvalányhaj, némelykor éjjel elhallatszik a bömbölése egészen Budetinig. Mert azt mondják, hogy a belsejében zúg-morog valami, sejtik is a környékbeliék benne a tűzokádót. No, iszen csak azt lessék. A Semiramis még

okádni is lusta.

Hanem a csúf Semiramisért kárpótlásul ott van a gyönyörű vadregényes út Sztrecsnó és Óvár között. Szeszélyes alakzatú sziklák nagy üregekkel (ezek egyikében lakott a hatalmas Nohták madár, aki a Szvatopluk király kisebbik lányát elragadta, feleségül vette, gyermekeket nemzett vele), ezeréves fák, a völgybe száguldó patakok váltakoznak egymással tarkabarkán.

Várnak és várúrnak való hely ez; itt még az őskor szörnyetegei élnek, nem a jelenkoré. Itt nem prüszköl a vonatok gőzgépe, hanem ehelyett az erdei szellem, a Jarinkó köhécsel, akinek csak egy szeme van, az is hátul a nyakcsigolyáján; egyre köhög, s mindenik köhintésénél eltűnik a föld színéről két bocskor, ami összesen egy tótot jelent. Mindenik köhögésnél meghal egy tót. Hát még mikor náthája van a Jarinkónak kolera idején!

Hej, ha a Jarinkót sikerülne valahogy agyonütni, elpusztítani, mindjárt be lehetne vetni zabbal a temetőket.

Mélységes csönd van itt, megdermesztő méltóság, fönség ül a hegyek, sziklák tetején. Kuss! Ide ugyan be nem tolakodik a XIX. század.

Azért élt itt kedvére Pongrácz István, s mintha valami hasonlatosságban lenne a Jarinkóval, bár elől volt a szeme, mint a többi emberé, mégis hátrafelé látott, mint a Jarinkó a magáéval.

Különben derék szál legény volt, magas, daliás, feltűnő piros arccal, hetyke bajusszal. Nem volt más hibája, csak hogy sántított egy kicsit. Azt is ő maga akarta így. Mikor egy vitézi roham alkalmával megbotlott a lova egy sáncban, olyan szerencsétlenül

bukott le, hogy eltörte a lábát.

Persze rögtön elhítták hozzá a gbelai javasembert, a vén Sztrelnyik Matykót, aki értett az eltört lábak helyreállításához, ebmarás gyógyításához s mindenféle kuruzslásokhoz. István gróf rárivallt:

– Meg tudod-e gyógyítani a lábamat?

– Olyan lesz, mint a másik – felelte Matykó.

– No, hát fogj hozzá. De ha nagyon fáj – látod ezt a pisztolyt -, menten keresztüllőlek; ha nem fáj, öt aranyat kapsz.

– Jaj, az nem lehet, hogy ne fájjon – ellenveté Matykó -, csak ha a helyére nem igazítom, de akkor örökre sántítani fog méltóságod.

– Szamár vagy, Matykó! – nevetett a fiatal főúr. – Hát mi szüksége van az úrnak a lábára? Az csak a parasztnál numerus, te ostoba. Nem látom be, mit keressen az én lábam a régi helyén, ha kellemetlenséggel jár az odaköltözése? Gyógyíts engem, öreg, fájdalom nélkül!

Így maradt egész életére sántán, nagy sopánkodására az asszonyoknak, akik mikor meglátták, rendesen felsóhajtottak: »De kár, hogy biceg!« Azok a bolondos asszonyok mindjárt a táncra gondolnak, s a táncnál még az úrnak is a maga lábaira van szüksége. Erre bizonyosan nem gondolt Pongrácz István.

Hanem iszen az asszonyokra sem gondolt sokat, hiába vetették ki rá hálójukat a szomszédos kastélyok kisasszonyai, menyecskéi. Mars miatt hozzá nem férhetett Ámor. A folytonos háborúzások...

Hogyan a háborúzások? Hiszen a közeli emberöltőben nem ivott a mi vizeinkből ellenség lova, sem odakünn nem jártunk hódítóban.

Úgy, de Pongrácz István a maga szakállára viselt háborúkat. Montecuculli szerint eddig a háborúhoz három dolog kellett: pénz, pénz és pénz, és a pénzmagon kívül is kellett még hozzá két összeveszett hatalom. De Pongrácz enélkül csinálta. Ő saját maga ellen viselt hadjáratokat.

A nedeci várhoz csinos kis uradalom járult, annak a földjeit, rétjeit kiadta használatul a parasztnak hadiszolgálatok fejében. Valahányszor feltűzték a vár fokára a harci zászlót a Pongrácz-címerrel, a kürtöt tartó kézzel kék mezőben, s megfújták a kürtöt a vártoronyban, gyülekezniök kellett a parasztnak a várudvarra, ahol is egyszerre átalakultak katonákká. De különben is gondoskodtak róla Pongrácz hajdúi, akik bárányvérbe mártott karddal járták sorba a parasztházakat:

– Vojna bude ludja! (Háború leszen, emberek!)

A vár fegyverterme tele volt régi vitézi ruhákkal, páncélokkal, jelmezekkel, a Mátyás korabeli fekete-sereg egyenruhájától kezdve le egész a vasas németig. A szegény tótokat ezekbe a ruhákba bújtatták. Volt ott török spáhi, Rákóczi-felé brigadéros, Svehla vitéz, keresztes lovag, s mintha egy középkori katonai temető alakjai egyszerre ugrottak volna ki Mihály arkangyal trombita-szavára a sírjaikból és valamennyien tótul beszélnének, még Gara palatinus is, akinek a ruháit Nedec várában őrizték, és most Moravina Petro, a gbelai molnár izmos tagjait fedték.

– Na dve stranke chlapci! (Két pártra szakadjatok fiúk!)

Egy nyugalmazott csász. kir. őrnagy, Forget nevű, volt az ellenség vezére, ki Gbelán lakott, s ezért a vezéri hivatalért ötven pozsonyi mérő búzát és egy hízott ártányt húzott évenként Pongráctól. A két részre osztott sereg egyik felét ő vezette a kocka szerint, vagy ostromra, vagy védelemre. Mert Forget és Pongrácz közt kocka döntött, vagy a levegőbe dobott pénzen a »sas« vagy »írás«. Aki jót dobott, az választotta a pozíciót, vagy kimenni és ostrommal bevenni a várat, vagy bent maradni és nem engedni az ellenfelet a falak közé. Sokszor napokig, hetekig tartott az ádáz ostrom. Kirohanások, nyílt ökölközetek a vár előtt, az egész környék nagy derűtségére, s bizony a fizetett ellenség, Forget uram, úgy elagyabugyálta néha Pongrácz Istvánt, hogy ágyba kellett feküdnie. Mindez a maga középkori formájában ment; a háború után, ha a gróf győzött, Te deum-ot tartottak a várkápolnában, amelyre a környékbeli urak és hölgyek is hivatalosak voltak. A Te deum után magnum áldomás következett, ökörsütés a hadaknak, bál fent a termekben az úri résznek.

Ámbátor a rangbeli emberek nem igen engedték a maguk feleségeit és leányait a nedeci várba. A kurtanemesi házakból teltek ki a női vendégek, a rangbeli urak azt mondották:

– Nincs asszony a háznál, hát nem vihetjük mi sem a fehérnépeinket.

Amire aztán felkacagott Pongrácz István:

– Hát majd szerzek asszonyt a házhoz.

És a legközelebbi zsolnai vásáron, ahol valami kopott cirkusz-társulat mutogatta magát, mikor meglátta Donna Estellát kurta kétaraszos atlaszszoknyájában és annak a csodálatos produkcióit, magához intette a cirkusz-igazgatót.

– Hogy adod nekem azt a kisasszonyt?

Az igazgató lekapta fejről a sapkáját és mély alázattal mondá:

– Hatszáz forintért.

István gróf kivette a tárcáját és fizetett.

– Hadd szálljon le a lórul az a személy. Azután vitesd el a kocsimra, direktor; ott áll a nagyvendéglő udvarán.

Donna Estella csinos leány volt, pompás idomokkal, nagy mellel, hajlékony, mint az acélpenge, vörhönyeges haja jól illett vakító fehérségű, kissé szeplős arcához. Szemei nem voltak sem egészen kékek, sem feketék. Éppen a szemek különös alakja és színe tette a leányt érdekessé. Mintha két beszercei szilva villogna, csillogna a rőt pillák alatt.

Sajátságos japán típus volt, bár a direktor nehezen hozta Japánból, de Granadából sem, mivelhogy Donna Estella, azonkívül hogy németül, tótul tratyogott valamit, csak magyarul beszélt, azt is gömöri akcentussal.

Nem sokat ért. Látszott a szemeiből, az arcából, egész lényéből, hogy már nagyon sokat tapasztalt. A sok tapasztalat pedig csak a férfiúnak ékesség.

De nem is valami gyöngédebb érzelmek húzták feléje István gróft, csak egy ötlet, hogy valami asszony legyen ezentúl a várban. Egy várasszony.

Az ördögbe is, ez pompásan fog festeni. Az ódon szekrények a várfolyosókon úgyszólván tele vannak aranypaszomántos szoknyákkal, asszonyi kacabájokkal, piciny karmazsin csizmákkal, gyöngyvarrottas cipellőkkel, hadd viselje őket valaki. Bolondságnak is elég bolondság lesz, de ezenfelül ki is fizeti magát.

Így került Donna Estella a nedeci várba és lassan-lassan nélkülözhetetlen lett a grófra – ki tovább élt az ő különködéseinek. Délelőtt kisebb hadgyakorlatokat tartott cselédjeivel és az újoncokkal, akiket lépni tanított.

– Szeno – szlama, szeno – szlama! (Szalma— és szénacsutak volt lábaikhoz kötve.) Estella, mint markotányosnő, rövid ruhában, csinos patrontáskával, két kulacsból bort és rozspálinkát szolgált fel a katonáknak. Aki jól viselte magát, szabad volt neki az Estellát megcsókolni. A hadjáratoknál mint amazon lovagolt és verekedett a gróf balján. Pont délben messze, egész Mozig, Podzámekig elhangzó kürtészó jelentette a környéknek, hogy Nedec várának ura ebédhez ül. Minden program szerint ment. A hatalmas ódon lovagterembe, mely ebédlőül szolgált, már úgy nyitott be Estella, mint egy középkori várasszony, brokátselyem-ruhában, tollas barettel; széke mögé szőkefürtös, selyemharisnyás apród állt, ezüstvirágos kék bársony rokokó frakkban, egész térdig érő skófiummal kivarrt, fehér atlasz mellényben.

Az asztalhoz ülők kezét csókolta az úrnőnek, elsőben maga Pongrácz István, lovagi módon térdeplőre hajlítva a jobb

lábát, amelyikre nem bicegett, utána az »ezredes« (voltaképpen tisztartó), Pamutkay János, azután Holub Mihály udvari káplán és a »hadsegéd« (voltaképpen Kovács János várnagy), majd a »saját lengyelem«, ahogy Pruzsinszky Szaniszlót nevezte, s végre az íródiák, Bakra Ferenc, ki a hadjáratok történetét írogatta tornyos cellájában, szép kalligrafikus betűkkel, pergamen levelekre, úgy, mint réges-régen volt szokásban.

Minden ételt előbb a várnagy kóstolt meg, s ha őkegyelmén nem látszottak mérgezési tünetek, akkor sorba ment a tál. A pecsenyénel felállott Pongrácz István s egy felköszöntőt mondott Ferenc József király egészségére (mindennap azt az egy felköszöntőt), amikor is három mozsár-lövés dördült el odakünn. A következő tálnál a többi urak közül emelkedett fel valamelyik, aki soros volt, ékes szavakban kiemelve Nedec urának érdemeit és hadi vitézségét, mire újra három mozsár pukkant el a vár előtti sáncban.

Ebéd után csibukra gyújtott a várúr s környezetével kiült az erkélyre, egy nap úgy, mint másnap, intvén a várnagynak:

– Hozza elő kegyelmed a kincstárt!

Kovács János elő is hozta a »kincstárt«, körülbelül egy rőfös zacskót, amely tele volt rézkrajcárokkal, imitt-amott úszkálván köztük egy suszter-tallér.

Künn az erkély alatt már össze voltak gyűlve a környék gyerekei, koldusai és léhűtői, várván a mindennapi pénzszerzést. Különös öröme telt ebben István grófnak, amint belemarkolva a zsákba, két kézzel hajigálta le a garasokat és krajcárokat

olyanformán, mint mikor búzát vetnek, hogy a pénzek minél szélesebb ívben szóródjanak el az árokba, a bozót közé, a tövises bokrok alá. No, volt ott zsidongás, lárma és dulakodás, amint egymás hátán bukfencezve rohantak a zsákmány után. István úr úgy kacagott, tapsolt, mint egy gyermek.

Az erkélyről, miután a pipák kiégték, a csontterembe vonultak az urak, kivéven a káplánt, annak nem volt szabad.

– Az úr szolgája ne mászkáljon az ördög vermeibe – figyelmeztette István gróf mindannyiszor.

A káplán nem ment be a csontterembe, ahol minden csontból volt (minden bútora szarvasagancsokból készülvén), de a leggonoszabb csont volt Estella, aki már ott várta őket trikóban, kurta tüll szoknyában, mely a csípőit verdeste kacérul, mint a lepkeszárny.

A terem át volt idomítva trapéz-mutatványokra, s Estella kedvvel csinálta nyaktörő produkcióit, mígnem István gróf végigheveredve a pamlagon, elszenderedett. Akkor azután beszüntek a mutatványok, az urak és Estella kiosontak lábujjhegyen, és csak az apród maradt benn, hogy egy-egy zöld gallyal a legyeket kergesse s az alvó főúr arcára hűs szellőt hajtson.

De még ezzel nem telt be a napirend. Mikor a gróf fölébredt, kikocsizott, ha ugyan Estella megengedte, mert Estella úgy tett, mintha szerelmes volna bele, mintha őrvöngne utána. Valószínű, hogy csak ravaszkodott, hogy csak a szerencséjét akarta megalapítani. Azt gondolta magában: »Ez a bolond gróf

utoljára is feleségül vesz, ha okosan viselem magamat.«

És próbálta magát okosan viselni. Mikor át akart kocsizni valamelyik szomszéd kastélyba, ahol kisasszonyok is voltak, Estella a kellő pillanatban odaugrott és a négy prüszkölő ló elé vetette magát, szétszórt hajjal, a szenvedélytől égő arccal kiáltva.

– Csak az én holttestemen keresztül megy ön oda!

Máskor pedig, amint megindult a négy ló, egy hirtelen iramodással felugrott az ostorhegyes hátára és ott ült a szőrén, hosszú kék ruhája úszni látszott a ló balján, mint egy felhő, kivette a zsebéből a kötését, s míg a ló száguldott alatta, hányta-vetette a kevély fejét, ő egészen nyugodtan kötögetett. Igazán olyan szép volt ilyenkor, mint egy boszorkány. A népek útközben, ha így látták, ugyancsak vetették magokra a keresztet.

István gróf pedig részint nevetett, részint bosszankodott. »Csak nem mehetek így szégyenszemre Motesiczkyékhez!« Otthon azután vette a korbácsot, és, mint valami makrancos gyereket, ütötte, verte Estellát, hogy kék foltok maradtak a vállain napokig.

Az csak összeszorította az apró egérfogait és gondolta magában:

»Jól van, csak üss, de azért mégis Pongrácz Istvánné lesz belőlem.«

Ez ugyan nem látszott valószínűnek, mert Pongrácz István csak úgy szerette Estellát, ahogy egy állatot szokás, egy ügyes kutyát; meg se látta benne a nőt. Hiába várta a szép komédiásné évekig, hogy egyszer csak vacsora után mégis kedve támad

kifűzni a saját kezeivel a ruhaderekeit.

Nem, nem. Hisz vacsora után más volt a programon. A vacsora után együtt borozgatott a lengyelével, Pruzsinszky Szaniszlóval (hiszen minden jóra való várban kell, hogy legyen egy lengyel). Pruzsinszky anekdotákat beszélt neki és mindenféle történeteket, amiket jártában-keltében fölszedezett.

Mikor a tizenegy órát ütötte, megveregette a Szaniszló vállait:

– Derék ember vagy, lengyelkém, soha ki nem fogysz a beszédből, hanem most már eredj a szobádba és feküdj le. Az inas majd bevisz egy kulacsot a párnád alá, hogy ha éjjel fölébredsz, húzhass belőle egyet.

Azután maga is bement a hálószobájába, levetkőzött és behívta az apródját, meg a diákot.

Az apród a lábait vakarta, a diák pedig ősei történetéből olvasott fel fejezeteket. Az ősök elringatták a hóbortos unokát, ki tovább szötte azt álmában, amit ők megkezdtek, s ki tovább csinálta másnap ébren, amit éjszaka ő közöttük álmodott.

Hogy bolond volt-e Pongrácz István? Ki tudja! A vélemények megoszlottak efelett a környéken. Bolond-e valaki azért, hogy úgy él, mint egy király? Hogy az emberi akarat erejét tovább nyújtja, mint a többiek. »Én nem akarok a XIX. században élni, visszamegyek a XVII-ikbe, mert nekem úgy tetszik. Az idő jöhet, mehet, de engem nem visz, oda állok, ahová akarok.«

Normális agyvelő volt-e, egy kis különcködéssel, vagy pedig tényleg hiányzott az egyik kereke? Nyegle allűr volt-e nála ez a várurasdi, vagy betegség? Hisz minden egyébről okosan,

rendszeresen beszélt és gondokozott.

Meglehet, hogy az embereknek nemcsak a sorsát gyúrják át a viszonyok, hanem az agyvelejét is. Ha nem örökölt volna egy várat Pongrácz István, talán lett volna belőle ügyvéd, orvos és nem tudom én mi; de mert egy várat örökölt és egy várhoz való nevet, hát lett az »utolsó várúr« ahogy magát a leveleiben aláírta.

De különben az örültség relatív dolog. Az abnormis embernek a rendes ember látszik különösnek. S ha az abnormis emberek volnának többségben, akkor talán a rendes eszűeké volna a Lipótmező.

Nem, ezekbe én nem avatkozom, egyszerűen úgy beszélem el Pongrácz István dolgait, ahogy történtek.

Ő maga is tudott arról, hogy bolondnak tartják, s szinte jólesett neki. Egyszer Podzámeken megszólított egy cseperedő parasztleánykát:

– Hogy hívnak?

– Ancsurkának – szölt a leányka reszketve, haloványra váltan.

– Ugye félsz tőlem? Ugye azt mondták neked, hogy bolond vagyok? No, ne hazudj, valld meg, hogy azt mondták. Itt van az ujjam az orrodon, megösmérem, ha nem szólsz igazat.

– Hát igaz, azt beszélük.

– No látod. Ezek az emberek! (Szomorúan mosolygott.) Pedig lásd, senkit se bántok. Jó ember vagyok én. (Megersimogatta a gyermeklány szöke haját.) De te is derék leány vagy. Mit hozzak neked a városból?

A gyermek elpirult, fölemelte köténykéjét az arca elé s az alól

selypíté szégyenlősen:

– Egy kis festéket hozhatnál, uraság!

– Ejnye, te kis ringyó! – kiáltá a gróf hirtelen megdühödve, s úgy vágta pofon két oldalról, hogy majd kicsattant az orcája a vörösségtől. Nem kellett ahhoz már festék.

Undorodott némelykor az emberektől, a mostaniaktól, az előktől. Szíve ott volt a régielnél, órákig elnézte a Medicis Katalin arcképét (abba volt szerelmes), gyakran hozott neki virágot is, teletűzdelte a kép rámaját szegfűkkel, jácintokkal. Hiszen a jácintokat szerette Katalin!

Így élt, semmit se törődve a jelennel (újság nem járt a várba), mindennap az az élet, és soha abban évek hosszú soráig semmi változás; reggel mise, aztán hadgyakorlatok, délután a pénzsórás, trapéz-produkciók a csontteremben, este korhelykedés a lengyellel. A körülötte lévő emberek is maradtak a régiiek és apródonkint olyan bolondok lettek, mint az uruk; kezdték komolyan elhinni, hogy egy középkori oligarchát szolgálnak a középkorban és hogy mindez egész rendben van, csak a káplán, Holub kötötte ki magának a jövő évi konvencióban, hogy ő is bejárhasson ezentúl a csontterembe. (Hát igaz is, miért ne gyönyörködhetne ő is a művészetben?)

Nem, talán sohasem történt volna semmi változás a várúr életében (s én most meg se írhatnám ezt az elbeszélést), ha olyan bolond szomszédjai nem lettek volna, mint Behenczy Pál báró és a fia, Károly.

A lapusnyai szelídgesztenye-erdő fölött, egy kődobásnyira a

fürge Vágtól, amelyen a »tót flotta« jár (fát és terményeket szállító tótok talpakon), egy völgyhajlásnál kibukkan a Behenczyek várkastélya. Van az tán ezer esztendő is; olyanok a falai, mint a korom. Elhagyatva, dűlőben áll itt, lakatlanul, a balszárnya össze is horpadt, csak a jobboldal áll a hatalmas toronnyal, melyben csak akkor kondul meg a harang, ha egy Behenczyt temetnek valahol a világon.

A Behenczyek roppant gazdagok voltak; mikor Pál úrnak az apja meghalt Bécsben, így szólt fiához halálos ágyán:

– Annyi aranyat hagyok, fiacskám, hogy megolvasztva leves helyett eszed, bor helyett ha iszod, még se bírsz rajta túladni.

Két nagy uradalom volt Trencsénben (a vitéz Thurzók után), egy az Alföldön, palota Bécsben, Pesten, tömérdek készpénz, műkincs.

S mégis mind elfogyott. Mert hát Behenczy Pál nem levesre és borra olvasztotta fel az aranyakat (így nem bírt volna velők), hanem asszonyi csókokra, az az igazi nektár.

S amit azok a dámák meghagytak, akik magukat festik, azt aztán segítették elvinni azok a többi dámák, akiket Giergl festett a kártyalapokra.

Egyszóval minden elúszott, Behenczy Pálnak negyvenéves korában nem maradt egybe, csak egy Károly nevű kamasz fia és a Vág melletti ócska kastély, ahonnan a predikátum van, de az uradalom nélkül. Az a zsidóé.

Nem volt egy talpalatnyi földjük sem, csak amin a kastély állott, s hogy mégsem voltak földönfutók, azt Behenczynének

(egy gróf Czobor-leánynak) lehet köszönni, ki férjétől elhagyatva halt meg Grácban, s tíz-tízezer forintnyi évi vitaliciumot hagyott fiának és férjének.

A vitaliciumot félévenként kapták, s volt akkor hegyen-völgyön tivornya, muri, míg az összegből tartott. A fiú Bécsben lumpolt, az apa Pesten vagy megfordítva, de sohasem együtt. Hanem iszen mennyi ideig tartott nekik ötezer forint. Tíz-húsz napig! A félév első hónapjának végén már összehozta őket a nyomor a trencsényi ősi kastélyban, ahol aztán úgy tengették életüket öt hónapig (mire ismét eljön a kiröpülés ideje), mint Toldi Miklós lova.

Egy vénasszonyuk volt ott, aki a kastélyra felügyelt, az főzött volna nekik, de a vénasszonyhoz egy éléstár is kellett volna, s az már nem volt. Úgy éltek, mint a nomád népek. Vadakat ettek, ha lőttek és halakat is, ha a Vágban fogtak.

De ha vad nincsen, olykor jó a szelíd állat is. Hiába, az ember olyan különösen van alkotva, hogy az éhségét még az a tudat sem csillapítja le, hogy ő báró. Sok eltévedt falusi tyúk és liba halála pecsételte meg ezt az alapigazságot. Sőt Károly úrfi egyszer esti szürkületben egy ártatlan borjút is lőtt a Szlabi Miklós lucernásában.

A borjú, a tyúkok és a libák szegény parasztké voltak, akik sok galyibát, sok lármát csináltak emiatt; jártak panaszra fűhöz-fához, de én istenem, ilyen csekélységekért csak nem lehetett Behenczyéket kikérni a főrendiháztól!

Végre is a környék vénei lecsillapították a haragos utódokat:

– Ugyan ne panaszkodjatok, szamarak, hogy a Behenczy urak szegények, éhesek, és hogy valamit ehessenek, azért pusztítanak benneteket. Ez a jó. Ez a természetes. Egy-két tyúkocská nem a világ! De láttátok volna őket gazdagon, negyven év előtt, mikor jól voltak lakva. Akkor volt meg a jó étvágyuk. Az volt csak a pusztítás, amit akkor műveltek közöttünk.

Jó időben, nyáron még csak eljárógtatok ide-oda vendégnek a közel lakó apró nemesekhez és papokhoz, de a téli félév keserves szokott lenni – a vígan töltött elejét kivéve. A négy-öt pénztelen hónap valóságos örökkévalóság egy ilyen odúban, hitel nélkül, mód nélkül, elzárva öles hóval, járatlan utakkal a világtól.

Nyáron a nyomorúság úgyszólván incselkedik az emberrel, de télen őszinte, kiállhatatlan. No, de egy jó oldala mégis van, hogy közel hozza azokat, akik benne leledzenek. Lám, amint megkapják a pénzt, a félév első napján, a bőség, mint ahogy a fazék széttolja a parazsat a tűzhelyen, elszakítja az apát és fiút, míg a nyomor aztán újra összehozza őket, mint a lapát a hamut.

Egy ilyen téli campagne alatt istennek tetsző egyetértés volt köztük. Megosztották barátságosan az életgondokat, s gyakorta szólt így az öreg:

– Mindenünk fogytán van, borunk, dohányunk, élelmünk. Láss valami után!

Károly báró ügyes, élelmes, ötlet-gazdag s csinos fiatalember volt. Egy kis svihákságot sem kellett kérnie a szomszédból; ha nekiindult, többnyire sikerrel járt s egypár napra valót beszerzett. Hiszen mindig akad valaki, akin lehetséges egy kis eret vágni. Az

isten bölcsen rendezte be a világot – nem ok nélkül teremtette az ostoba embereket. Ezek a leghasznosabbak.

Mire a Károly szerzeménye elfogyott, addig az öreg Pál báró (ámbár még nem volt öreg, csak negyvenhét éves) okvetlenül kieszelt valamit, önként ajánlkozván: »Most rajtam a sor«, s ez a kölcsönös támogatás apa és fiú között igazán megható volt. Mert a kölcsönösség az igazság. Semmi sincs ingyen. Lári-fári, hogy Illést egy holló táplálta. Vagy ha táplálta is, bizonyosan volt rá valami különös oka.

Hanem egyszer, tél vége felé, nagyon megnehezedett ez az élet. Ilyenkor van a felföldön az ínség, kivált ha ősszel nem adott nekik a föld elég krumplit. A gondviselés a tótokkal a krumpli útján beszél. Ha sok krumpli van, az annyit jelent: »Szeretlek, tótockák, szaporodjatok!« Ha nincs krumplitermés, akkor az istenke haragszik: »Minek vagytok ti a világon, tótockák?« És a Jarinkó ilyenkor még jobban elkezd köhécsegni.

Az általános szegénység még jobban megszorongatta az ócska kastély lakóit. Bolond egy matézis. Ha az egyik semmihez egy másik semmi jön, hogy az akkor még kevesebb! Pedig úgy volt. Rozsákné egy napon kikaparta fakanalával az utolsó maradék zsírt is a bödönből, mikor az utolsó galambfiókot megsütötte, azután odaállt a báró urak elé és ünnepélyesen lekapcsolván a gazdasszonyi kötényét, azt kérde:

- Hát holnap mit eszünk?
- Azt maga tudja, Rozsákné. Hát mi van még?
- Főzni való semmi.

– Hát sütni való? – kérde Pál báró.

– Ez a csíz itt! – felelte Rozsákné gúnyosan, a kis fakalitkára mutatva, ahol egy sovány csízecske gubbaszkodott. – Nincs már itt egyéb élő állat. Mert a macskánk, a cirmos is elvándorolt, mert nem bírta tovább a koplalást, felszedte szegény a sátorfáját.

– Kár érte, mert szükség esetén meg lehetett volna enni.

– No, csak ne nyugtalankodjék, asszony néni (nagy ínség idején mindig asszony néni volt Rozsákné, a bőség napjaiban ellenben »vén boszorkány«). A baj kétségtelenül a nyakunkon van, de majd lerázzuk... kiokoskodunk a fiammal valamit. Inkább nézzen le kend, nénike, a pincébe, és turkálja fel jól gereblyével a homokot, hátha találna még ott valahol egy palack bort.

Rozsákné lement a pincébe, de könnyebb lyukas hídon aranyat találni, mint abban a pincében bort, hát persze nem is talált.

Azalatt a bárók elfogyasztották a három galambfiókot (csak már legalább töltelékjük volna), aztán meghányták-vetették a legközvetlenebb jövőt, s abban állapodtak meg, hogy Károly báró legott átmegyen Krivánkára a paphoz (aki iskolatársa volt) és vagy tíz forintot kér tőle kölcsön. De ha öt lesz, akkor is jó.

Rögtön is útra kelt a fiatal báró, s nagy aggodalmakkal, reményekkel várta az öreg, ráhagyván, miket vásároljon útközben. Egy verdung dohányt a zsidótól, vásároljon két font húst a mészárosától, egy kis cukrot, kávé a lapusnyai boltostól.

Az est is beköszöntött, de Károly nem jött, az öreg éjféligen várta, csak egyre nem jött. Minden neszre fölriadt, nyugtalan lett,

végre felköltötte Rozsáknét is.

– Képzelve csak, a kis báró nem jött haza.

– Hát bánom is én – szólt Rozsákné nagyot ásítva és a másik oldalára fordult a vacokban. – Rossz pénz el nem vész.

– Félek, Rozsákné, nagyon félek.

– Mitől félsz?

– Hogy, teszem azt, megették a farkasok.

Erre aztán a Rozsákné is felkelt, felöltözött és elpityeredett.

– Csakugyan, a farkasok. Meglehet, uram, meglehet. Kivált, ha olyan éhesek voltak, mint mi vagyunk.

Pál báró bement a szobájába, lehajtotta a fejét az asztalra, úgy látszott, mintha egészen össze volna a lelke zúzva, mintha sírna. Mindenféle gondolatok kavarogtak a fejében. Hátha nem kapott pénzt? Hátha kapott és elköltötte? Vagy ha valami baja esett útközben?

– Szegény uram, mégis jó ember! – sóhajtott Rozsákné, mikor így látta. – Mennyire szereti ezt a fiacskáját!

Azután addig nógatta, míg befeküdt az ágyába.

– No, nem lesz semmi baja, no, csak feküdjék le a méltóságos úr. Ne vesztegesse azt a drága testi erőt a lelki töprengésekre. Pihenjen le, uram. Én majd ébren várom a kis bárót, és ha eljön, felébresztem.

Pál bárónak rémes álmái voltak. A farkast látta álmában, aki megtámadja Károly úrfiát a lapusnyai erdő szélén és széttépi, fölfalja. Egyszer csak, amint lakmározik belőle, ráakad a zsebében a dohányra, amit a zsidótól hoz, megszagolja s egy

nagyot prüsszent, de olyan nagyot – hogy erre fölébredt Pál báró.

Fényes nappal volt már, és voltaképpen ő maga, Pál báró prüsszentett, olyan füst-macska ment az orrába Károly úrfi pipájából, ki apja ágyánál ült és kedélyesen pöfékelt.

– Hát itt vagy? – kiáltá az öreg örvendezve. – No, kutyamája, csakhogy itt vagy. Hát mármost beszélj! Megvan-e a pénzecske? Károly úr megcsörgette feleletül a zsebeit.

– Mennyit adott?

– Tíz forintot – mondá vidáman.

– Derék iskolatárs! Mégis veszed hát valami hasznát, hogy iskolába jártál. Talán, ha húszat kértél volna...

– Lesz több is – felelte a fiú rejtélyesen. – Ez csak előleg.

– Hogy-hogy? – kérdé az öreg tompán.

– Ez egyszer fülön fogtam a szerencsét.

– Ne beszélj!

– A krivánkaiak templomot építettek, amint tudod, a tornyuk is készen van már, csak a harang hiányzik bele. A pap elbeszélte, hogy együtt van a pénzük a harangra, kerek hatszáz forint, s hogy holnap indulnak Besztercebányára megvenni. Bárcsak olyan harangot kaphatnának – mondá -, mint ez a mienk a toronyban. Szóból szó lett, atyám, eladtam nekik a harangunkat!

Az öreg Pál csak úgy nyelte a szót egy darabig, hanem az utolsó mondatnál elöntötte a harag, vörös lett, mint a skarlát posztó, és kiugrott az ágyából.

– Alávaló korcs fajzat! – kiáltá rikácsolva, az öklével rohanván a fiúnak, ki az ajtó felé hátrált. – Hát volna lelked elpocsékolni

a szent harangot, mely ősatyáidat elsiratta? Nem! Soha, soha! Takarodj ki a házamból, elfajzott utód. Sohasem akarlak látni többé. Én kikergetlek innen és megátkozlak.

Kezeit átokra emelte fel, szemeiben s arcán a Behenczy bárók arisztokratikus gögje fénylett.

Rozsákné rémülettel rohant be s aztán a saját testével fedezte a Károly báró menekülését, ki lekasztván köpönyegét, fogta a hegymászó botját, félreacsapta a kalapját, s fütyörészve indult el vándorútjára Nedec felé, gróf Pongrácz Istvánhoz.

Dél felé lassan-lassan lehült a Pál báró haragja, s megszólítja a sírdogáló Rozsáknét:

– Hát kend, vén banya, mit pityereg? Öltözzön inkább fel, húzza fel a csizmáját, aztán menjen át íziben Krivánkára és mondja meg a papnak, hogy tiszteltetem, és ha lehet, még ma jöjjenek el a harangért.

A vén asszony ijedten vetett magára keresztet.

– Én uram teremtőm, hát akkor miért haragudott annyira Károlykára?

Pál báró elmosolyodott.

– Nem volt az harag, Rozsákné, hanem csak egy kis politika.

Hát igaz is, nem való a gyereket rontani, hogy most a hatszáz forintot megossa vele; elég nagy a világ, hadd menjen és keressen magának valamit.

Az elkergetett fiú egyenesen Nedec várába tartott, beállítván Pongrácz Istvánhoz, megvedlett ruháiban, lucskosan, zúzmarásan, veres orral, veres fülekkel, úgy nézett ki nagy

smaragdzöld köpenyében, mint egy garabonciás diák.

A várúr csak nagynehezen ösmert rá:

– Ohó ne, te a fiatal Behenczy vagy. Hát mit kívánsz tőlünk?
(Szerette használni a fejedelmi többest.)

Károly úrfi pszichológus volt, mindig arra törekedett, hogy ad hominem beszéljen; kihez-kihez a maga hangján. Színészi pózba vágta magát.

– Vitéz bátyámuram! Eljöttem udvarodhoz, hogy itt oldaladnál megtaláljam a szerencsét...

Minden szó olyan volt, mintha hájjal kennék a hátát, de mégis közbevágott:

– Rossz helyen jársz, öcsém, itt nem a szerencse lakik, de a becsület.

– Éppen azért hoztam ide kardomat – folytatá a kis báró pátossal – a te szolgálatodra.

– Ősi kardodat? (István gróf felkacagott és kacagása ijesztő volt, mint az örülteké.) Ezt a dorongot, hahaha!

Az úrfi nem jött zavarba, mosolyogva lógatván kezében póznaszerű botját.

– A bot is kard a vitéz ember kezében, bátya, míg ellenben a kard se más pizskafánál a gyávánál.

– No, ez derekasan van mondva, leülhetsz. (Még csak most kínálta meg üléssel.) És most már mondd meg nekem, mi szél hajtott ide?

Károly elbeszélte, hogy az apjával meghasonlott, az öreg el akarta adni a tornyukbeli Rákóczi-féle harangot Krivánka

községének, a fiú nem tűrhette, hogy az elődök örömének, bánatának hirdetője arra degradálódjék, hogy szurtos parasztokat sirasson s pizkoszlábú tót leányokat hívogasson misére, vecsernyére, s elkeseredésében elbujdosott a meggyalázott ősi hajlékból.

– No, ez derekasan volt téve – kiáltott fel Pongrácz; – itthon vagy itt, öcsém, ezentúl. Hanem hát lássuk csak, milyen foglalkozásban. Mert énnálam mindenki dolgozik. Mihez értesz?

Károly úrfi elgondolkozott.

– Mindenhez – mondá kisvártatva.

– Azaz semmihez. Tehát lengyelnek volnál alkalmas. De lengyelem már van. Milyen tudományt tanultál?

– A doktori tudományt. Orvosnövendék voltam.

– Báró létedre?

– Anyám óhajtására történt. Anyám idegbeteg asszony volt, víziói, hallucinációi voltak. Valami hóbortos szellem azt súgta neki, »fiad fog meggyógyítani«, s ezért aztán erőnek-erejével orvosnak neveltetett.

István gróf felsóhajtott.

– Hallottam erről valamit. Anyád az utolsó Czobor-lány volt. S igaza lehetett neki. Azt beszélik, hogy temiattad való bánatában halt meg, s ha meghalt, meggyógyult. Te gyógyítottad meg.

Az utolsó Behenczy bűnbánóan horgasztotta le fejét, nagy fekete szemeiből könnyek szivárogtak. Kész színész volt.

– Egy gyermekkori stikli volt. Szánom-bánom.

– Anyád nevét írtad egy váltóra. Igaz?

– Igaz – szólt reszketeg hangon, zokogásra fakadva.

Pongrácz István nem szerette a síró férfiakat, idegesen dobolt ujjjaival az asztalon, aztán rápattant indulatosan:

– Ne bőgj, te csacsi! Nem vagy te asszony! Hanem igyekezz észre térni. Gyerek voltál, amit csináltál, nem számít. A gyerekek ostobák, csak a csecsemők okosak. A csecsemők igazi zsenik. Nem ösmertem még tíz éven aluli gyereket, aki ne lett volna lángész. Az emberi lény tízesztendőös korában kezd számár lenni, és némelyik nagyon sokáig folytatja. De nem erről van most szó, Behenczy, beszéljünk a te jövődről; ha az orvosi tudományt tanultad, hát megfogadlak udvari orvosomnak. Ezentúl te fogod megkóstolni az asztalnál az ételeket, nem a várnagy. De értesz-e valamit a doktorsághoz?

– Érték.

– De ne hazudj, mert rajtakaplak.

– Nem hazudtam.

– Hm.

A várúr felkelt, nyugtalanul járt fel s alá a nagy dolgozó teremben, aztán megállott a Medicis Katalin képe előtt, háromszor meghajtotta magát előtte, azután visszatért az ifjúhoz, s nagy, szőrös kezét a vállára tette:

– No, ha értesz a doktorsághoz, hékás, vizsgálj meg engem s állapítsd meg, örült vagyok-e én vagy sem. Mutassam a nyelvemet?

S ezzel ráöltötte a nyelvét, mint egy piros pengéjű pалlost. A fiatal Behenczy nevetve tiltakozott.

– Ne a nyelvedet mutasd, bátya. A nyelved jó, egészséges. Hanem számolj tízet visszafelé.

Nem vette tréfára, számolni kezdé folyékonyan: »Tíz, kilenc, nyolc, hét, hat, öt, négy, három, kettő, egy.«

– Bravó! Nagyon jól van, István gróf. Nincs a te eszednek körömfeketényi baja se, ne félj semmit, olyan józan az, mint akár a Deák Ferencé.

– Igazán monddod?

– Becsületemre.

– S ezt ezekből a számokból látod? Magyarázd meg az okaidat.

A fiatal Behenczy sietett okos, komoly képet vágni.

– Hát látod, a megbomlott elme kerekei még járnak, a bolond ember is beszél még, gépiesen, szavakat, mondatokat, amikben összefüggés is van, amiket megszokott, órákig el lehet vele beszélni, anélkül, hogy csak egyet is zökkenne a logikája. A bolond ember számolni is tud, mert már megszokta, hogy az egy után a kettő jön, majd a három és így tovább, de a visszafelé számoláshoz már a megbomlott elme gépezet nem elegendő; ahhoz az elmének bizonyos feszereje kell. Ez csalhatatlan módszer. Az egyetemen nem tanítják, de a kuruzsló aggastyánok a nép közt erről ismerik meg a beteg elmét.

István gróf melegen megrázta a kezeit.

– Te okos fiú vagy, Károly. Ezentúl nálam maradsz mint várorvos, s esetleg hadi szolgálatokra is használlak. Úgyis nagy dolgok lesznek a nyáron – tette hozzá felcsillanó szemekkel,

agyagsárgás szakállát megleégedetten simogatva. – A háború meg van üzenve!

Valóban nagy dolgok készültek. A budetini vár, mely hajdan a jeszenici Szunyoghoké volt (most gróf Lazsánszky-birtok), ez idő szerint honvédkaszárnya. A parancsnok (szintén egy Pongrácz gróf) derék, kedélyes ember, egy nap meglátogatta Nedec urát és így szólt hozzá.

– Kedves István. Mi hadgyakorlatot tartunk a nyáron; s minthogy valamely pont bevétele a kitűzött feladat, engedd meg, hogy egy igazi várat vehessünk be, a te váradat, a te katonáid ellen.

A gróf majd a nyakába borult az őrnagynak örömében. Igazi háború. Igazi honvédek. Igazi királynak az emberei. Ez már valami!

– Hurráh! Elfogadom a hadüzenetet!

S ezzel másnap egy lovas herold által, ki mellén a Pongrácz-címert viselte, egy fehér kesztyűt küldött a budetini tisztikarnak.

A vártoronyban pedig egész nap kongott a vész hirdető harang, s felváltva harsogott a kürt.

A gyülekező katonakötelezett parasztoknak aztán a tornácról kiáltozta le a »hadsegéd«:

– Katonák! Péter-Pál napján háború lesz. A mi urunk őméltósága hadserege fegyverre kel a király őfelsége budetini legényeivel!

Az összegyűlt tótok vidáman, katonásan ütötték össze a bocskoros bokáikat és tovább adták a harci jelszót:

– Megyünk a király ellen!

Négyszáz és egynéhány esztendeje múlt már, ahogy ez a szó komolyan hangzott ezekben a völgyekben, mikor Szentmiklósi Pongrácz, a nagy oligarcha, üzente a hadat Ulászló királynak, meg azután később az öreg Hunyadinak... Azok az ős tölgyfák a felvonóhíd mellett még talán hallották csemete korukban.

Péter-Pál napja még messze volt, de már addig is hadi zajjal, készülődéssel telt meg a vidék. A »Rákóczi vojna« óta nem volt még ilyen felfordulás erre felé. István gróf kölcsönt vett fel a birtokaira. Pozsonyban megbukott egy színtársulat; legott odasietett a várnagy; megvette a vitézi darabok kosztümeit az árverésen, hogy a hadi ruhatár szaporodjék. A »Klojka« nevű szép darab birtokát, a rétséggel együtt, az önkénteseknek osztotta ki használatba, a hadi létszám gyarapítása végett. A Beszkid-hegységből egyre szállingóztak le a bonyikok a jó pecsenye hírére, s a várban csakugyan menedéket, szolgálatot találtak, katonaruhába öltözködtek.

A harci mámor átragadt az egész vidékre, mert szép a háború, mihelyt ki van belőle zárva a halál. Hiszen még a pokol is csinos hely lehet, csak a katlanokat kell kihajigálni belőle, amelyekben a bűnösöket főzik. Az orgonafa rügyezésétől a mályva-rózsa hullásáig, tavasz kezdetétől a nyár derekáig folytak a hadgyakorlatok nemcsak a várudvaron, hanem a falvakban is a káplárságokra felosztott csoportok közt. Még a gyerekek is ellopdesták a félszerekből az üres pálinka-hordócskákat, s egész napokon doboltak és exerciroztak.

A felnőtt tótok éppen úgy hittek és gyönyörködtek a »játékban«, mint a gyerekek a magukéban.

– A nagy urak komoly dolgában sok a bolondság – mondta a gbelai pap, tiszteletes Melitorisz Pál úr –, bizonyára a bolondságaikban is kell valami komolyságnak lenni.

– Ki tudja, milyen dolga, baja lehet a királlyal! – okoskodának mások – de akármi legyen, urunkat ne hagyjuk.

A bálványozásig szerette a röghöz ragadt nép. Hiszen nem verte élére a pénzt, sem nem vitte elkártyázni Budapestre, mint a többi mágnások, hanem órájuk költötte, amije termett, még azt is, amije nem termett. Mert amikor az isten nem ád, a zsidó mégis csak ád. Bizony, bizony tele volt már szántva a telekkönyvi lapja barázdákkal.

Ezalatt a várban az erődítési munkálatokat lázas sürgéssel vitték keresztül Forget uram tervei szerint, de amellet rendes medréből ki nem tért a napi élet. A fiatal Behency, ki az »előlkóstoló« címét és szerepét viselte, mindjobban megmelegedett az új otthonban. A szeretetreméltó kalandor lassankint be tudta venni a szíveket, ebéd és vacsora fölött oly szeretetreméltó volt szellemes ötleteivel, lebilincselő modorával, hogy a gróf akárhányszor felkiáltott:

– Ez a fickó valóságos kincs.

S különös elismerése fejében piros pünkösöd napján kinevezte a Beszkidről leszökösött zsványezred tulajdonosának és vezérének. Az »ezred« elnevezés természetesen csak egy olyan szólam volt, mert éppen még kilencszázkilencvenkét ember

hiányzott az ezredhez. Nyolc szemenszedett gazemberből állt a létszám, akiket a vármegye mindenfelé köröztetett, de Forget uram szerint éppen alkalmasak lesznek az ágyúk esetleges elsütéséhez, mivelhogy ezek az ódon hadi szörnyetegek sokkal veszélyesebbek azokra, akik elsütik, mint azokra, akikre rácéloznak.

Az új ezred-tulajdonos úgy élt Nedecen, mint a pók, de mivel mindinkább közeledett július elseje (s vele az ötezer forintos ráta), kezdte nem sokra nézni a szép karriert, amit csinált. (Pedig ha így kedvez a szerencse, még táborszernagyságig is fölvihetette volna.) Mind szemtelenebb és vakmerőbb lett, utoljára már ő kezdte dirigálni István grófot. Csipkedte, szurkálta, bosszantotta, de az úgy tett vele, mint egy nagy kutya, ha valami apró dongó molesztálja, csendesen kitért előle.

– Te voltaképpen nevetségessé teszed magadat, István, ezekkel a sületlen katonai komédiákkal. Hiábavalóságokra pocsékolod el az életedet.

A várúr lenézően, nyugodt fenséggel mosolygott, csak Shakespeare vághatna olyan arcot, ha azt mondanák neki: »Ne rontsd hiábavalóságra a papirost!«

– No, no – szólt Pongrácz István és egy barackot nyomott hálátlan kedvence fejére. (Volt valami ebben a bolondban a nagy emberből, mint ahogy minden nagy emberben van valami a bolondból.)

Egy nap azonban egy új esemény adta magát elő; a gróf a kertjében sétált s egy gyönyörű rózsát látott kinyílván az

üvegházban. A kertész nagyra volt vele, magasztalta:

– Arra való, hogy egy királyné keblén hervadjon el!

Pongrácz bosszúsan morogta:

– Hallgass, oktondi! Hol vegyek én a te rózsádnak egy királynét!

– Van a környéken elég szép leány. Ott van a Motesiczky kisasszony – jegyzé meg Pamutkay ezredes, aki szerette volna megházasítani urát a vagyonos kisasszonnyal -, különb az, mint egy királyné.

– Hát küldjétek el neki, mit bánom én.

A tisztartó-ezredes kapott a kicsikart parancson, rögtön lóra ültetett egy lovászt és a rózsaszálat elküldte a szépséges Motesiczky Erzsébetnek Bardoncára.

A lovász visszatért és csomagot hozott viszonzásul a grófnak. Erzsébet kisasszony elfogadta a rózsát, de visszaküldte a töviseit. Egy könyv volt a csomagban, a Cervantes: Don Quijote de la Mancha-ja.

A lengyel, aki nem szerette volna, hogy a gróf megnősüljön (itt akart már ő meghalni), figyelmessé tette a dologra: »No, ez bizony célzás attól a gonosz leánytól, úgyis olyan, mint egy ördög.«

– Célzás? No, akkor elolvassuk.

S meghagyta a diáknak, hogy esténként ez lesz az olvasmány a családi krónika helyett.

A könyv nagy hatást tett István grófra. Olvasd, olvasd! Egész éjjel olvasta a diák. Reggel búskomoran szedte fel

magára a ruháit, s kiment a várkertbe. A tavasz üde pompája ragyogott füveken, fákon. Éppen akkor nyíltak az almafák, halaványpiros virággal beborított gallyaik csendesen ringatóztak a reggeli szélben. István gróf nekiesett e kis asszonyitest-színű virágoknak, tépdelte lázasan, szorgalmasan, mint ahogy a hernyókat szokás leszedni.

Egyszer csak ott termett Estella a háta mögött, markotányos ruhában, s gyöngéden, nyájasan megszólítja:

– Mit csinál ön?

István gróf összerezcent, aztán dúlt arccal felelte:

– Azt, amit Herodes. Ölöm ezeket az almacsecsemőket. Birkózom az istennel! Aki valamit elront, az az istennel száll perbe.

– Jöjjön fel, feküdjék le, hallom, nem aludt az éjjel, azért olyan kedvetlen.

– Nem vagyok én kedvetlen, hanem csak bolond. Mert lásd, Estella, az okos ember a pondrót szedi le a fákról, hogy a gyümölcsben kárt ne csinálhasson a pondró, én pedig magát a gyümölcsöt tépdeselem le virág korában, hogy a pondrónak ne legyen mit ennie. A dolog majdnem egyre megy. Igaz-e, Estella? No, felelj hát, de okosan, mert ha nem, pofon ütlek.

Végtelen keserűség, düh ömlött el szavain, s homlokán sötétlő fellegek húzódtak. A hozzá intézett kérdésekre visszasz feleleteket adott s általában furcsán viselte magát. Pamutkay előtt olyasvalamit mondott, hogy fel fogja oszlatni a katonaságot.

A káplán szemrehányást tett neki, hogy elmulasztotta a misét.

Először történt két évtized óta.

– Hát van isten? – kérde tétova tekintettel.

– Van – felelte a káplán kenetteljesen.

– Láta? – förmedt rá a gróf és hátat fordított neki.

A bárányszelíd ember eddig is gyakran vált a hókaeszével minden ok nélkül rabiátussá, kötekedővé, de most még valami végtelen lehangoltság s megbánás járult ehhez. Ebéd előtt felült a Mókus nevű rőtsárga kancájára és ellovagolt Budetinbe a honvédparancsnokhoz, aki felette nyájasan fogadta:

– Isten hozott, kedves rokon, mit hoztál?

– A békét. Eljöttem neked megmondani, hogy a háborúból semmi se lesz.

– Ugyan! De hát miért nem?

– Mert megszólnának miatta.

– Mióta lettél oly skrupulózus?

– Beállottam okos embernek.

S ezzel elrohant, hasztalan kiáltozta utána a parancsnok:

– István, István, gondold meg, mit csinálsz!

Éppen idejében ért haza az ebédhez, mely ma is úgy folyt le, mint mindig, a szokott tósztokkal és mozsárdurrogásokkal, csak Behenczy kóstolgatta szórakozottabban az ételeket. Amint hivatal valami, megunja az ember. Aztán a sok kóstolgatásban egy idő óta másra támadt kedve. Az Estella piros, duzzadt száját szerette volna egyszer megkóstolni.

Hiszen nem lehet az nehéz dolog – de mégis vannak előzményei. Még arra a hitvány levesre is rá kell fűjni előbb s

csak azután viheti az ember a szájához.

Károly úr elkezdte a negyedik-ötödik pohár bor után az Estella lábait nyomogatni az asztal alatt, míg a káplánnal az égitestekről diskurált, a kis medvéről, a nagy medvéről, a sánta kaszásról, a fiastyúkról.

Estella csak állta egy darabig, de aztán felpattant:

– Ugyan, Behenczy, hagyjon békét! Mit nyomogatja a lábamat? Szóljon nyíltan, ha valami baja van. Akar valamit?

Vidám hahota támadt e váratlan szavakra, csak a káplán pirult el szemérmétesen, Pamutkay a hasát fogta nevéttében, a lengyel pedig felkurjantott: »Hej, kópé, kópé«, s éppen meg akarta a fejbúbját veregetni tréfásan, mikor egyszerre megfagyott benne a vér a csodálkozástól, látván, hogy a Behenczy helyén (a mellette való hely) senki sem ül.

– Jézus Mária! – sikoltott fel Estella, s halotti halaványság borította el még csak az imént pajzán arcát.

Ő vette észre legelőbb, hogy a föld megnyílt, s egy szempillanat nem sok, elnyelte zaj nélkül Behenczyt székestül, szalvétástól, mely a térdére volt terítve, még csak annyit se tudott mondani, hogy »mukk«.

Dermesztő hangulat támadt. A várúr homlokán vészjósló piros foltok ütődtek ki.

– Így szoktak bánni a Pongráczok azokkal – mondá fagyosan, mogorván, mintegy magyarázatul -, akik a női szemérem ellen vétének asztaluknál.

Egy darabig senki sem szakította meg a kínos csendet,

melyet a meglepetés okozott, mert csak a várnagy ismerte az épület titkait s tudott az asztalon levő gombról is, amelynek megnyomása mozgásba hozza a süllyesztőt.

Ah, ravasz kis Estella. Bizony nem igen volt az ő szemérme megsértve, nem is igen botránkozott meg a csinos Behenczy fiú kezdeményező lépésein, ő csak Pongrácz Istvánnak akarta tudtul adni: »Vedd már észre, te mamlasz, hogy szép vagyok, hogy kívánatos vagyok, lám, mások észreveszik.«

Ördögös Estella, most végre ki volt elégítve a hiúsága. Pongrácz István fölindult és elsüllyesztette a vakmerő vállalkozót, a vetélytársat. Oh, milyen diadalmasan tombolt a szíve, s hogy sietett vissza arcába a pillanatnyira eltűnt vér, szemeibe a kacér zománc. Hiszen ez egy kis vallomás volt.

Hangja játszi lett, hajlékony, enyelgő.

– Ej, ej, uram, ön nagyon kegyetlen. Így bánni ezzel az emberrel. Azért a csekélységért.

– Hát valami csekélységet akart? – kérde a lengyel alamuszi bambasággal.

– Nem mondta meg, mit akart – felelte Estella gyermeteg naivitással. – Hiszen nem adtak neki rá időt. Nem tudom. Honnan tudnám?

S ez a kedves, tréfás affektálása az ártatlanságnak éppen őtőle, oly igéző, olyan kecses valami volt, hogy az ember szerette volna agyoncsókolni.

– Akármit akart – fűzte odább a társalgást a lengyel -, de ezt bizonyára nem.

– Persze. De hát hol is van ő most voltaképpen?

– Lent a várbörtönben – felelte István gróf, kihez a kérdést intézte Estella.

– A börtönben? Szent isten! (Ijedten csapta össze a kezeit.)

És meddig marad ott?

– Amíg ki nem eresztem, vagy...

– Még vagy is van?

– Vagy amíg le nem fejeztetem.

Az asztalnál ülők összenéztek. No, ez lenne még csak a komédia. Valóban, a grófon gyanús tünetek kezdtek mutatkozni tegnap óta.

– Nem, az nem lehet – rebegte Estella önkénytelen.

– Hogyne lehetne – veté ellen a gróf könnyedén s némi csodálkozással, hogy mért ne lehetne -, hiszen van pallosunk a fegyvertárban.

– Persze, persze – válaszoló szelíden, csillapítóan Pamutkay -, de nincsen már pallosjogunk.

– Ostobaság! Nem a jog szeli el a nyakat, hanem a pallos.

Asztalbontás után elmaradt a mai pénzszerzés, a várúr rá se gyújtott, ki se ment a tornácra, hanem a szobájába zárkózott. A visszamaradt urak aggódalmasan bújtak össze, hogy megbeszéljék a különös incidenst.

– A gróf szerelmes önbe, kisasszony – vélte a lengyel -, s könnyen elkövet valami országra szóló skandalumot. Egy raptus és megvan, olyat talál tenni, hogy arról koldulunk valamennyien. Mintha percenkint borulna az elméje. Valamit csinálnunk kell.

Menjen ön utána és kérjen Behenczynek kegyelmet.

– Ha tudtam volna, ha csak sejtettem volna – tördelte a kezeit Estella, de a sópánkodásain keresztülvilágolt az öröm. – Ha úgy van is, de eddig eltitkolta.

– Eltitkolta-e? – vigyorgott a káplán gonoszul.

Bármennyire érezte is Estella szerencsését, nem titkolhatta önmaga előtt másrészt, hogy a gróf elméje bizonyos megfeszített állapotban van. Egy húr elpattanhat, egy sróf kieshet, tény, hogy a viselkedése meglepő és borzadalmas.

Hamar átöltözött talpig feketébe. Volt a ruhatárban egy kosztüm, szakasztott a Medicis Kataliné, hosszú, uszályos bársony ruha, gyöngyökkel rakott dudoros derékkal és ujjakkal, malachit gombocskákkal, szép ametiszt-köves diadémmal. A Pongrácz grófnők színdarabokat játszottak itt valaha. Estella felöltözött, átídomította a fűrtjeit a diadém alá, s aztán parancsolá, hogy az apród fogja az uszályát (tudta, mennyire hatnak István grófra a ceremóniák), és lassú, méltóságteljes léptekkel benyitott a szobájába.

A gróf gondolatokba mélyedve, meredten, hülyén nézett maga elé, majd, amint fölpillantott, összerázkódék:

– Katalin! – susogta.

– Én csak az Estella vagyok, uram!

– Mit akarsz? – förmedt rá keményen a gróf.

Estella intett az apródnak, hogy távozzék; akkor aztán közelebb lépett hozzá és térdre vetette magát előtte.

– Kegyelem Behenczynek! Kegyelem!

– Ugyan ne ízetlenkedj! – felelte István úr teljesen közömbös hangon. – Hadd lakoljon a jellemtelen kutya.

– De hiszen nem tett, uram, voltaképpen semmi rosszat.

– Hálátlan. Ide vettem a házamhoz, mint földönfutót, s ő mégis hozzád nyúlt, pedig azt se tudta, hogy nem vagy-e te a szeretőm? És mégis meg merte cselekedni.

Újra megjelentek homlokán a veres foltok; a szemei szikráztak és egész testében reszketett a dühtől, míg a sánta lábával görcsösen ütögette a padlót.

Estella érezte, hogy elérkezett a helyzet magaslatára, most erről a pontról kell betörnie a szerencse kapuját. Egy villámgyors mozdulattal a grófra vetette magát. Nem térdepelt már, hanem a gróf nyakát tartotta átnyalábolva.

– István, te szeretsz engem!

István gróf felkacagott, undorszerű mozdulattal igyekezett menekülni.

– Ugyan eredj! Ne dörgölődj hozzám a testeddel! Hát megőrültél, azt hinni, hogy szeretlek. Estella, te ostobább vagy egy libánál. Ugyan no, ereszd el a nyakamat. Ejnye, hol az a korbács, te rongy!

A leány sértődötten szökött fel, megsziisszent, mintha egy kígyó marta volna meg, előntötték szemeit a könnyek, de e könnyek alatt már gyúladoztak a villámok.

Az ajtónál hirtelen visszafordult:

– Igazán nem szeretsz?

– Takarodj! – kiáltá utána a várúr közömbösen, könyörtelenül.

Elment, s künn, túl az ajtón, letörülte a könnyeket, átment a várnagy lakására.

– Nagy baj van, Kovács bácsi – mondá -, Behenczyt le fogja az úr fejeztetni.

A szegény, becsületes Kovács János íziben gyomorgörcsöket kapott a hír hallatára. Jaj, hamar az ágyba, hozzanak zabzacskót, melegített tányért a gyomrára!

– Jaj, lelkecském – nyögte -, hisz akkor mi mindnyájan a börtönbe kerülünk. Istenem, istenem, hát már csakugyan megyen az esze? Eddig se volt sok, eddig is csak egy csepp volt, amennyi csak nekünk volt elég. De most már az sincsen. Hát mit tegyünk, édes galambom, kisasszonykám?

– Hát semmit se tegyen, János bácsi – felelte Estella -, csak hunyja be a szemét, de hunyja be jól, aztán ki ne nyissa jó sokáig. És a többit bízza rám. Mindent én vállalok.

Az öreg úr egyszeribe pedzeni kezdé a dolgot, behunyta a szemeit és a falnak fordult, Estella pedig felágaskodott a feje fölé és leakasztá nagy fürgén a drót karikáról a rozsdás, öreg börtönkulcsot.

Estella lábujjhegyen kiosont a szobából, hosszú uszályát maga körül tekerve, lement a nyirkos lépcsőkön a börtönig. Nem volt éppen nehéz ráakadni a Behenczy föld alatti cellájára, mert éktelen lármával dörömbözött.

A nehéz ajtókulcs megcsikordult a zárban, Behenczy rekedt ordítása kihallatszott a föld alatti folyosóra.

– Nyisd ki már, bátya, mert dühbe jövök.

Estella benyitott, de a sötét lyukban sem ő nem látta a foglyot, sem az őt.

– Micsoda buta tréfa volt az. Kikérem magamnak.

Behenczy azt hitte, hogy István gróf nyitja rá az ajtót.

– Lassan, Behenczy – szólt Estella csendesen. – Én vagyok.

Ne lármázzon olyan nagyon. Mert a dolog nem éppen tréfa.

– Hogy-hogy? Csak nem vagyok talán komolyan börtönbe vetve? Én, egy magyar főnemes. Ilyen még nem történt, mióta a világ áll.

– Hallgasson. A világ régen áll. Azóta sok történt. Még az is megtörténhetik, hogy István gróf lefejezteti.

– Engem? – szólt meghökkenve, s a fogai vacogni kezdtek. – De hát istenem, miért? Azért, hogy a lábait nyomogattam?

– Azért, mert az elméje elmenőben van...

– De hisz ebbe beleszól a törvény, az országgyűlés.

– Beleszólhat, de a fejét vissza nem ragaszthatja a nyakához.

És miután csak egy feje van...

– Bizony, csak egy.

– A régi királyok – sajnos – nem adtak kettőt vagy hármat a báróknak sem.

– Ha adtak volna is – hasadozott ki az akasztófahumor Behenczyból -, hol lenne az én többi fejem már azóta! Oh, Estella – tört ki most siránkozó hangon -, oh, édes Estellácska, mentsen meg. Hiszen úgyis maga az oka. Vagyis az én nagy szerelmem. Vagyis, hogy megszólalt az asztalnál.

– Hagyjuk ezt most, hiszen éppen azt jöttem megbeszélni, de

úgy látszik, nem lesz könnyű dolog. Mert csak a szökésről lehet szó. De innen nem lehet kijutni, csak a várudvarra, s mit ér, ha a várudvarról szinte nem lehet kijutni a kapuórség miatt. Hanem talán kigondolok valamit.

– Oh, Estella – kiáltá most pátosszal -, feleségül veszek, ha megmentesz. Báróné lesz belőled.

Kár, hogy a sötétben nem lehetett látni Estella arcán a hatást, de a felelet hangjában volt valami gúnyoros.

– No iszen, nagy boldogság is a maga feleségének lenni, bárónénak, éhes macskának selyem pántlikával a nyakán. Ej no, hát mit ígér még?

– Örök hűségemet, Estella.

– Hm, az örök hűség szép dolog lehet, hanem megfőzve, megsütve nem táplál el két jó étvágyú embert.

– Hát az én tízezer forint járandóságom? Egy hét múlva lesz július elseje. Fölcsípem a félévi ötezrest, s úgy élünk belőle kettecskén, ha jól beosztjuk, mint két gerlice egy ágon.

– De ha az ág letörik?

– Ne kínozz, Estella, adj inkább egy csókot. Huh, egy undok varangyos békára hágtam. Tele van ez a hely békákkal, patkányokkal. Ne fuss hát, Estellácska!

Behenczy Estella után iramodott, hogy átkarolja, de Estella elugrott és az ajtó felé menekült.

– Hát meg sem csókolsz? – lihegte Behenczy.

– Nem.

– Hát nem szeretsz és meg sem szabadítasz? – sziszegte

tompán, hörögve.

– Várj – susogta Estella. – Eljövök.

Ezzel tovallant, rácsukta újra a börtönajtót, s a föld alatti folyosóról kijutott a második várudvarra, ahol a cselédek, lovászok, katonák csoportokba verődve beszéltek az elsüllyedt Behenczy esetét. Egész regekör volt már akkor kiásva az emlékezetekből az ördögös csapóajtóru. Még az ős várurak, még talán a Nedeczkyek csináltatták azt az ebédlőben.

Mert hát, ahol vár volt, mindég akadtak afféle legyeskedő lovagok, akik lanttal kezdték először az ablak alatt s aztán eljutottak az ebédlőig. Azok a tündérszép várasszonyok, akiknek a képeik ott függenek a mennyszínű teremben, bizony azok is szerettek belekóstolni az almába (tisztelet a kivételeknek), s néha ők kínálták, mint Éva Ádámot, néha pedig hagyták magukat rábeszéltetni. Ha aztán a várúr észrevette, bezzeg jó volt a csapóajtó, melyet nem ok nélkül alkalmaztak oda, ahová az asszony a legkedvesebb emberét ülteti az asztalnál.

– Nyergeld fel a lovamat, Matykó! – parancsolá Estella az egyik lovásznak.

Míg a kis fekete bontalábú lovat nyergelték, azalatt átöltözött szokott háziruhájába, kurta, gránátszín dolmányt vett, tengerzöld hosszú szoknyát, s könnyedén pattant a nyeregbe, be se téve lábát a kengyelbe.

Künn a kapunál odaszólt a tisztelgő strázsának.

– Nini, Makovnyik! (Makovnyik József káplár volt a strázsálók egyike.) Egy zsák rózsakrumplit rendeltem a faluból.

Ha valaki elhozná, át ne vegyék, míg én nem látom. Mert a múltkor is megcsaltak.

– Értem, kérem alássan.

– Várjanak meg velem, vagy ha nem akarna várni az illető, jöjjön el holnap reggel.

– Igenis, értem.

Pici sarkantyújával megszúrta a Fecskét és elvágatott. Még utána nézett a szép teremtésnek a strázsa egy kicsinyég. Makovnyik hamiskásan sodorgatta a bajuszát: »Uraknak való maszlag«, aztán elnyelte az út pora, mely a délutáni napfény szikrázó morzsáival összekeveredve, fehéres, csillámló föllegnek látszott. Ki-kibukkant néha a ló és úrnője alakja, de csak halaványan, úgy messziről, mint egy tejben úszó légy.

Estella megállt a legszélső falusi háznál; egyetlen ablaka volt, kék szegéllyel körülfestve, s rozmaring-cserép volt benne.

Aláhajlott lován és bezörgetett:

– Itthon vagy, Ancsura?

Csinos, kackiás parasztnenyecske dugta ki a pirospszgás arcát.

– Itthon vagyok, »nagyasszonyka«. (Ez volt az Estella titulusa.)

– Hát az urad itthon van-e?

– Az uram fát fűrészelt az erdőben.

– No, az jó – felelte Estella, leugrott a lováról és bevezette a kapuajtón az udvarra.

– Kösd be ezt a lovat az istállóba, de szaporán, Ancsura,

nincsen veszteni való időnk, aztán gyere a szobába és vetkőzz le.

A lovat bekötötte Ancsurka mihamar, de a vetkőzés furcsának látszott előtte. Lesütötte a szemeit és zavartan nézett maga elé.

– No, szamár. Hiszen nem vagyok én férfi!

– De mikor mégis szégyenlem magam.

– De lásd, én is vetkőződöm. Ruhát akarok veled cserélni.

Ez aztán felbátorítá s még inkább két fényes arany, amit Estella a markába nyomott. Egymásután hullottak le a szoknyák, egyre jobban szépült az egész formás alakja, minden szoknyával nyert. Az üde, egészséges női test illata, vagy a rozmaring virágé, betöltötte az egész szobát.

– Az ingvállat is levessem?

– Persze.

– Jaj, de legalább ide ne nézzen, nagyasszonyka.

Mikor átöltöztek, Estella lett a parasztmenyecske (ejnye, de helyes egy jószág), s Ancsura lett az úriasszony.

– Mármost hozd elő a kordován csizmádat is, meg a kislingelt nagy fehér gyolcskendődet, hadd kössem be a fejemet!

– Teremtő istenem, mi lesz ebből?

– Semmise, te bohó. Átmégysz azután a kamrába és megtöltesz egy hosszú zsákot krumplival. De indulj, egy-kettő-három, szaporán.

Indult volna, de a hosszú úri szoknyában nem tudott mozogni, minduntalan megbotlott, elesett, olyan ügyetlen lett a munkában, mintha egész életében kávéban élt volna; utoljára is maga Estella rakta meg a zsákot krumplival, aztán fölhajította könnyedén,

mintha csak egy kásmir sál lenne, a vállára (pehely volt ez az ő acélizmának), és megindult vele ruganyos, hetyke léptekkel a vár felé.

– Pochválem pan Jézis Krisztus – köszönté a strázsát a kapunál.

– Mindörökké ámen, édes húgom – felelte az egyik őr -, nincs itthon a »panicska«, kilovagolt, de azt üzente, hogy várd meg.

A csintalan Makovnyik még bele is kötött:

– Hopsza, valami hernyó van a hátadon – s ezen ürügy alatt egyet csípett a habfehér vállán, amelyről a zsák miatt mélyebben lecsúszott az ingváll.

A menyecske nem jött zavarba, visszafelelt nagy dévajkodva, kackiásan ringatván a derekát mozgékony csípőin.

– Ha kend hernyó, én akkor macska vagyok, ha kend csíp, én karmolok. Nézze meg az ember, milyen csúf nagy hernyó!

Ezzel eltűnt a kapuboltozat alatt, a két emberből álló strázsá pedig járt a magasra emelt lándzsákkal tovább is fel s alá, nézegetve alant a varini kéményeket. Legjobban füstölt a paplaké. Vajon mit főzhet most a tiszteletes asszony? A vidék álomra látszott készülődni. A kihűlt, szelíd tekintetű égbolt éppen csak hogy még mosolygott, honnan pedig még egy órával előbb szikraszemerkek szóródtak szét az erdőkre, a barna falusi szalmafedelekre. Az alkonyat tompa nyugalma közelgett nesztelen lépteivel, s a nap bágyadtan, aléltan ereszkedék a hegyek cikkcakkos kék palánkja mögé. Nem volt az már az az előbbi izzó, tündöklő égitest. A melege nélkül, a fénye nélkül az

is elvesztené a tekintélyét. Olyan haszontalan cifraság volna az égen, mint egy vándorló tojássárgája...

Jó félóra múlva újra mutatkozott a menyecske a boltíves kapu alatt, hol buzogányok, csákyák és bőrvedrek lógtak a falakról. Künn a varini toronyban megkondult az esteli harang. Talán szándékosan ezt a percet várta, mikor a strázsa imádkozik és rá nem ér incselkedni.

– Nem jön még az »asszonyka«, bátyikák? Mert már nem várhatom tovább.

– Hát csak eredj isten hírével, fiacskám. Hátrahagyta az asszony, hogy gyere el reggel.

Szíve hangosan dobogott a félelemtől. Jaj, ha valamelyik megtapogatja a zsákot!

Már künn volt, szabadabban lélegzett fel s nekibátorodott léptekkel ereszkedett le a várkaputól a keskeny gyalogösvényre, mely mogyoróbokrok és páfrányok között levezetett a Rocherdőbe. Szeretett volna sietni, de a zsák nehéz volt, még neki, az akrobatanőnek is. Csak bent az erdőben, a fenyők közt, eresztette le lihegve, fújva.

– No, gyere ki már. Oh, de borzasztó nehéz vagy.

A megoldott zsákból Behenczy Károly bújt elő. Legelső dolga volt az összekuszált haját, bajuszát megigazítani, aztán teleszívni tüdejét a málnaillatos erdei levegővel.

– Majd megfúltam ebben az átkozott zsákban. No, csakhogy itt vagyunk, de már most hova, merre? Mit gondol a báróné?

Estella a szemé közé mosolygott, míg a kendőjével a verejtéket

törülgette felhevült arcáról. Csurom-csap volt a szép rőt haja is.

– Amerre akarod, te cudar. – S tenyerével megveregette, megpaskolta szerelmesen, incselkedően a balpofáját.

Köröskörül mély csend volt. Az erdő költészetet lehelt. Néha egy madár mozdult meg a gallyon vagy a fészekben, az erdő füvei között egy gyík suhant, s újra csönd támadt. Mintha hallani lehetne a föld páráját... ha nem zavarná a lapusnyai kenderáztatókból idehangzó békakuruttyolás. Az az időpont az, mikor a természet ruhát vált. Kocsonyaszerű vonalak ereszkednek alá az égből lassan, szinte láthatatlanul. A legszemérmesebb asszony se tudná annyira észrevétlenül átcserelni az ingét, mint a természet. A színek jönnek, mennek, illannak gyorsan, mind-mind barnábbnak adva helyet. Mintha egy láthatatlan, óriás kéz a festékeit keverné ebben a nagy tégelyben (amit mi világnak mondunk), s addig vegyítene a fehérbe barnát, barnábbat, legbarnábbat, míg egyszer csak hopp – éjszaka van.

– Gyere, siessünk, báróné, mert hátha üldözőbe vesznek.

*

És most már térjünk vissza a bolond Pongrácz Istvánhoz. De hát igazán bolond volt-e?

Az isten tudja. Mi nem. Mit tud az ember, hogy ítélkezni merjen egy koponya tartalma felett, a maga koponyájának az erejével.

Valóságos szemtelenség volna. A legbölcsebb ember is húzza meg magát szerényen. Mert miből áll a nagy bölcsessége? Talán

abból, hogy legfeljebb egy félrőffel tovább lát a másiknál, a közönséges eszűnél, egy félrőffel, egy olyan horizontba, amely egy billió mérföldre terjed. Az egész mély látás csak egy valamivel kisebb vakság. Hát érdemes ezért a csekélységért annyi hűhót csinálni? Szétosztályozni az embereket, hogy ezek az okosak, emezek a nem okosak, azok a bolondok, mintha a mákszemeket szétraknák: kis mákszemek, nagy mákszemek.

Megállapodott határozatot akarnának hozni Pongrácz felett, hogy mi van a koponyájában; zűrzavar van-e ott, a szerkezetben rendellenesség vagy vízzel van-e elöntve az agyvelő?

Ugyan – hát látunk mi oda? Hiszen ti bölcs emberek, nem hogy egy fejet belülről, de egy fejről levett cylinderkalapot ha megnéztek, de jól megnéztek (magam tapasztaltam akárhányszor), nem vagytok képesek a falon még körülbelül sem eltalálni, hogy az a kalap a földre téve meddig ér fel – s ti akarnátok meghatározni, mekkora nagy és mekkora kicsiny egy koponya belülről?

Könnyű kimondani könnyedén Pongráczról, hogy a bolondokházába való, de biztosak vagytok-e abban, hogy ma az lenne a véleményetek róla, akkor is, ha ezelőtt négyszáz esztendővel él, s húszezer katonája lett volna?

Ugye nem? Ugye csak annyit lehet megállapítani higgadtan, hogy Pongrácz István egy visszamaradt bölény, egy későn született ember, mint ahogy vannak előre született emberek, akiket szinte hajlandók a bolondokházába küldeni szűkeszű kortársaik.

Íme tehát az a hübnere a ti óriási bölcsességteknek, hogy mindenelőtt kívántatik, pontos, alkalmas időben való megjelenés a világon. Ez a nagy archimedesi pont, ahonnan ítélkeztek.

S még jó, aki előre születik – mert azt még megérti, megbecsüli egy eljövendő kor és szánón mosolyog felettetek, bolondokon, akik fölfogni nem tudtátok, de mit tegyen egy elkésett lény, például a mi Pongráczunk; annak a kora vissza nem térhet tanúságot tenni a józansága mellett. Azért kell az elkésett embert nagyobb óvatossággal tárgyalni, nagyobb kíméléssel elemezni.

Éppen lefeküdt volt már későn este és a lábait vakarta az apród, amikor Ferenc diák, hóna alatt a krónikával, azt a hírt hozta, hogy Estella délután kilovagolt és még mostanáig se tért haza.

»Hadd fújja ki magát a szabad levegőn« – gondolta a várúr, eszébe jutván az ebéd utáni jelenet, s nyugodtan intett a diáknak, hogy olvasson.

De még két-három lapot se fordított, mikor egyszerre csak megkondult a vártoronyban a lármaharang, szaggatottan, féloldalra verten: bim-bum! bim-bum!

Fürgén ugrott ki ágyából a várúr! Ez a veszély szava! A veszély gondolata gyönyörűséget okozott neki, visszaadta kedvét, ruganyosságát. Bezzeg a diák ijedtében még fület se csinált a könyvben.

Egy perc alatt felöltözött s künn termett a gyülekező, megriadt várnép között.

– Mi a baj? – szólott le férfias, csengő hangon.

– Megszökött a rab – hörögte Kovács várnagy.

– Semmi az – felelte a várúr hidegen, nyugodtan -, arra valók vagytok, hogy elfogjátok. Nyolc »kozák« azonnal lóra üljön és visszahozza.

Egy perc alatt már nyeregben ültek a kozákok. Tetszett a gyorsaság István grófnak, a zaj, a harcias kép az éjben, a megcsillanó lámpások, a fegyvercsörgés, az induló paripák lábdobaja, mindez szinte visszacserélte a vígabb lelkét, jókedvűen petyegetett az ujjjaival.

...De hogyan szökhetett meg Behenczy? Ez volt az első fölmerült kérdés. Nosza, hamar törvényszéket ülni, vizsgálatot tartani, tanúkat kihallgatni. Meg kell gyújtani a fáklyákat. Költsétek fel a káplánt, hadd hozza el a feszületet. Eskü alatt tegyen vallomást mindenki. Jaj a fejének, aki vétekben leledzik.

No, ugyan nem volt nehéz az igazságot utolérni, fölösmerni. Ott terpeszkedett, mint egy keresztbe tett gerenda a találgatás útján. Az örök láttak bejönni egy parasztasszonyt, krumpliszákkal a vállán, a várnagy látott a börtönben egy zsáknyi krumplit szétgurulva, az örök újra láttak egy asszonyt kimenni teli zsákkal. Hát vagy az történt, hogy Behenczy átváltozott a börtönben burgonyává, de ez nem valószínű, vagy az, hogy őt vitte ki a zsákos asszony, aki nem lehetett más, mint Estella. Olyan világos ez, mint a napfény. Ilyen vakmerőség, ilyen furfang! Maguk az ördögök ringatták annak a perszónának a bölcsőjét.

– E leányzónál kettős bűntény forog fenn, ezredes – mondá István gróf Pamutkayhoz, megelégedetten simogatván a szakállát. – Egy az, hogy megszöktette a rabomat, hűtlenség és áruság; a másik bűntény az, hogy ő maga megszökött.

– Ő nem volt rab.

– De a patvarba, az én tulajdonom volt. Pénzért vettem. Hatszáz forintot fizettem érte. Számítsa csak ki, Bakra barátom, mennyi volna az most hét év múltán a kamatok kamataival.

Ferenc diák futott a kancelláriába a számításokat megtenni, a várúr pedig másik nyolc kozákot rendelt küldeni az elsők után, hogy ne csak Behenczyt fogják el, éppen úgy Estellát, visszahozván őt poklok-poklából is vasra verve.

– De jól megmagyarázza nekik kegyelmed, Kovács uram, mert ha most valamit elfelejtünk, nincs többé harmadik nyolc kozákunk utánuk szalasztani.

(Tizenhat veres nadrágos »kozákból« állott az állandó lovasság.)

Majd Pruzsinszkyhoz fordult s barátságosan veregette meg a vállát.

– Tudtam, hogy történnie kell valaminek, éreztem, mert lásd, lengyelkém, már nagyon üres színtelen volt a világ, egészen elposványosodva. Már azon gondolkoztam, hogy talán elválnék egymástól.

– Már hogy éntőlem? – kérdé a lengyel megriadva.

– Nem, éntőlem a világ.

– Ne beszélj így, István! – hebegte a lengyel elérzékenyülve –

mit csinálnék én nálad nélkül?

– Most már szó se legyen róla, hanem lefekvés előtt igyunk meg egy kupica bort, Pruzsinszky. Mit szólasz hozzá, vén cimbora?

– Hát bánja a szösz!

Bort hozatott a dolgozószobájába s billikomokat; az elsőt ráköszönté Medicis Katalinra s kiüríté egyhuzamra. A második billikommal felköszönté Lengyelországot. Pruzsinszky sírva fakadt a tószta alatt, mint egy gyermek. Istvánnak megesett a szíve rajta s elkezdte vigasztalni.

– Ne böggj, te vén kappan, mert megharagszom.

– Szegény édes hazám, szegény Lengyelország – zokogta egyre keservebben Pruzsinszky.

A várúr egy hatalmasat ütött öklével az asztalra és a szemei lázas fényben ragyogtak.

– No, csak ne sírj hát... visszaállítom. Ha megharagszom, visszaállítom.

A kabát ujjait felgyúrte s hatalmas izmú ökleit meglóbázta. Ereiben a vér szilaján kezdett nyargalni s halántékai lüktettek. E percben szentül hitte, hogy csak akarnia kell és visszaállítja a Szaniszló kedvéért Lengyelországot.

Pruzsinszky a nyakába borult s mennyre-földre esküdözött, hogy ilyen hősi, vakmerő szív még nem dobogott emberi testben I. Napóleon óta.

Így ittak-iddogáltak egész hajnalig, akkorra már egyenkint szállingóztak vissza a kozákok, hogy a szökevényeknek még a

nyomát se találták.

– Pedig meg kell keríteni a leányt. Ha a föld mélyéből ásatom is ki. Szamarak vagytok, kozákok.

Másnap Ferenc diákot küldte ki, mint kémeket. Ferenc diák ügyes fickó, beutazza a szomszéd városokat és kiszimatolja, hol vannak.

A lengyel is erővel vele akart menni (gondolta, egy-két görbe napot csinálhat Zsolnán, Teschenben), s tíz aranyat kért a várúrtól kölcsön.

– Nem lehet – felelte István gróf nagy ravaszul. – Hová gondolsz, Szaniszló? Ne légy, kérlek, olyan könnyelmű. Minden garast össze kell raknunk a nagy célra, ha vissza akarjuk állítani a hazádat.

Pruzsinszky azonban könnyelmű volt, s sok rábeszélés és huzavona után (mert készpénzt nem szeretett kölcsönözni István gróf), akként lett meg az alku, hogy adjon hát legalább öt aranyat – és inkább ne állítsa vissza Lengyelországot.

Ferenc diák és Szaniszló egy egész hétig oda voltak, míg végre meghozták a hírt, hogy Behenczy Estellával Besztercebányára ment, és most ott éldegélnek, mint két turbékoló galamb.

– Nem soká éldegélnek – felelte nyugodtan Pongrácz István. – Írjon, domine, azonnal egy levelet a besztercebányai magisztrátusnak, hogy a leányzót, mint tulajdonomat, ezen levelemet átadó emberemtől küldjék vissza. A stílusra nézve vegye mintául vitéz elődünknek, Szentmiklósi Pongrácznak a pozsonyiakhoz írt levelét. Aztán hozza be aláírni.

Kerek malacfark módjára kunkorodó, ódon betűkkel, vörös tintájú pompás iniciáléval írta meg a levelet ekképpen:

»Óvári és Szentmiklósi gróf Pongrácz István, Nedecvár örökös ura, üdvözetét küldi Besztercebánya magisztrátusának! Báró Behenczy Károly nevű ifjú Estella nevű, tulajdonukat képező leányzóval, kit hatszáz o. é. forintokért vettünk vala a zsolnai komédiásoktól, megszökvén, tartózkodása Besztercebányán vagyon, ennek folytán tehát felszólítjuk a nemes várost, hogy a leányzót haladéktalanul letartóztatván, e levelet átadó megbízott híveinknek, névszerint Szurina Pál őrmesternek és Komár György káplárnak kezeibe szolgáltatassák. Kikhez is hajlandók maradtunk.

Gr. Pongrácz Istv.«

István gróf átnézte az iratot s meglegedetten bólintgatta fejét és csettentett a nyelvével:

– Jó, nagyon jó, hanem még szúrja be ezt: »egyébként kő kövön nem marad Besztercén, mivelhogy a földdel tétetik egyenlővé.« Legszebb, amice, a világosság, az őszinteség. Nem illik zsákban macskát árulni.

A diák beírta a fenyegető passzust is, István gróf aláírta a nevét; beporozta, ráütötte aztán pecsétgyűrűjével a sigillumot, trombitát tartó kéz, fölötte egy csillag, s személyesen vitte le a már nyeregben ülő Szurinának és Komárnak.

– Adják ezt át kendtek a város polgármesterének, sehol se pihenve.

Egy harmadik lovat is vittek magukkal, egy kis szürke kancát

vezetéken, sárga asszonynyereggel; ez lesz az Estellának.

Érdekesülten várta a vár népe, míg visszatérnek; különösen a káplán volt izgatott. Az eléjük is ment titokban, várni őket másnap, egész a zsolnai hídig; mert hát a megtért bárány mindenha becses az úr előtt, illő, hogy a szolga is megbecsülje.

De sajnos, a lány nélkül jövének vissza a követek és csak harmadnapra. A toronyőr messziről túlkölt, mikor a két lovas alakja feltűnt a varini úton.

A vár népe kicsődült a kapu elé, maga István gróf is ott várta a követeit.

– Hát a leány hol van? – kiáltá eléjük zordonan.

Szurina leugrott a lováról és előadta remegő hangon, hogy megérkezvén Besztercebányára, átadá a levelet a polgármesternek a városházán, aki is föltevén pápaszemét, elolvasá azt és ezt az üzenetet küldötte:

– Mondjátok meg az uratoknak, vigye szegény fejét valami hideg zuhany alá, ahelyett, hogy ilyen leveleket firkáljon.

Pongrácz István homlokán megjelentek a szokott piros foltok.

– Azt mondta? – hörgé tompán. – Igazán azt mondta?

– Szórul-szóra mondta és sorba adta a levelet a többi uraknak, akik hasukat fogták a kacagástól. Mi a Komár komámmal nem akartuk ennyibe hagyni és kijelentettük, hogy a lány nélkül egy tapodtat se megyünk, mire aztán ránk rivallt haragosan: »Kikorbácsoltatlak benneteket a városból a hajdúim által.«

Szentmiklósi Pongrácz ivadéka felordított, mint a sebzett oroszlán.

– Kikorbácsolhatja az én követeimet! Borzasztó!

Aztán felkiáltott a toronyórhöz:

– Kongasd meg, Korenyák, azt a vészharangot! Kongasd!

Kongasd!

Majd a várnéphez fordult:

– Mindenki készüljön! Köszörüljétek a kardokat, tisztogassátok ki a fegyvereket, az ágyúkat. Reggelre indulunk Beszterce ellen!

Teljes két óráig zúgott a harang, azalatt összegyűltek a katonakötelezett parasztok a környékről.

– Reggelre indulunk Beszterce ellen! Mindenki búcsúzzon el a családjától és hajnalra itt legyen fegyverbe öltözni!

Jaj neked, Beszterce! Csak volt, többé nem lesz ilyen nevű város. Megehetik a mappáikat a könyvkereskedők! Szegény könyvkereskedők! (Pruzsinszky fogta fel erről az oldaláról a közelgő katasztrófát.)

Egész éjjel folyt a lázas hadi készülődés, egy lélek se hunyta le a szemét. Maga István gróf ügyelt, tett, rendelkezett, egy percet se vesztvén. Zaj, elevenség, nyüzsgés verte fel az ősfalak csendjét a lobogó fáklyák fényénél. De készen is lett reggelre minden. A fölkelő nappal végigkigyózott a hadba induló tábor a budetini úton. Ha le nem csapták volna Marst az istenek közül (mert még az se állandó foglalkozás a gonosz földi férgek miatt), bizony élvezete lett volna az égből ezt a hadi népet látni.

Elöl maga Pongrácz István lépkedett Waterloo nevű fekete angol kancán, Zrínyi-nyakú magyar köntösben, kócsagos

kalpaggal; villogó, kivont kardján pajkosan futkostak a napsugarak.

Mellette balról Kovács várnagy ment széles fringiával, a »Palkó« remondán.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.